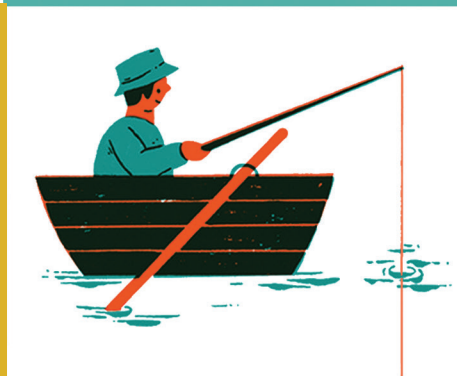
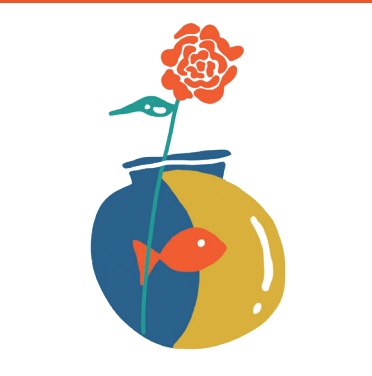
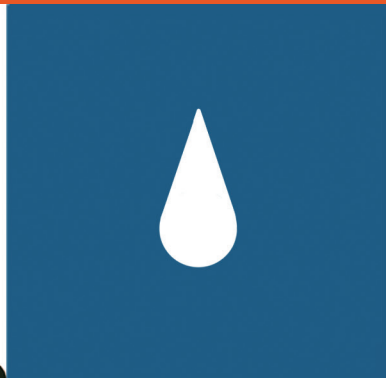

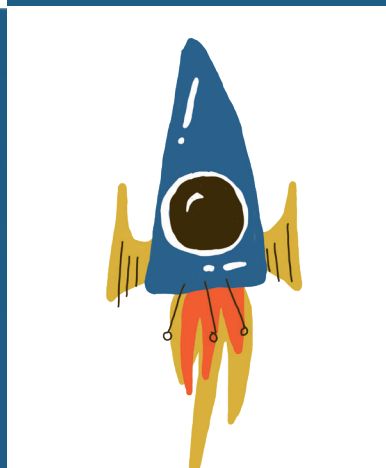
POËZIEGIDS

Inspiratiebronnen voor poëzielessen
in het basisonderwijs

Junior

Met een voorwoord van
Hans en Monique Hagen

POËZIEGIDS

**Inspiratiebronnen voor poëzielessen
in het basisonderwijs**

Met een voorwoord van Hans en Monique Hagen

Coördinatie: Maike van der Laan

Eindredactie: Lia Hesemans en Inge Kappert

Met bijdragen van:

Arjen Boswijk

Fabien van der Ham

Anke Herder

Mary Heylema

Rosmarijn Kok

Sigrid Leeuwerik

Renée Luth

Trees Steeghs

Heike van der Vliet

Nina Wassink

INHOUD

Voorwoord

1	Het belang van poëzie	4
1.1	Over de opbouw van deze gids	4
1.2	Poëzie en de ontwikkeling van het kind	4
1.3	Aansluiting op de kerndoelen en de referentieniveaus	5
2	De basis voor poëzie op school	7
2.1	Kenmerken van poëzie	7
2.2	Het lezen en bespreken van poëzie	11
2.3	Het schrijven van poëzie	13
2.4	Geschikte dichtbundels voor op school	16
2.5	Poëzie in de klas	18
2.6	Poëzieportfolio	19
3	Lessen voor groep 1 en 2	21
3.1	Van kwaak naar roekoe	21
3.2	Het weerorkest	23
3.3	Alles heeft een naam	24
3.4	Met handen en voeten kan ik alles	27
4	Lessen voor groep 3 en 4	30
4.1	Een groepsgedicht bij maan, roos, vis ...	30
4.2	Magisch denken	33
4.3	De zee heeft geen zeer	36
4.4	Ssst! Ik hoor een kleur!	38
5	Lessen voor groep 5 en 6	42
5.1	Dichten is als koken	42
5.2	Mijn monumentje	44
5.3	Regengedichten	47
5.4	Gevonden poëzie	49
6	Lessen voor groep 7 en 8	52
6.1	Dunghish	52
6.2	Beeldende kunst en poëzie	55
6.3	Visuele poëzie	58
6.4	Muzikale gedichten	62
7	Poëzieproject de dichtwedstrijd	66
	Bronnen	68
	Werkbladen	70

4 LESSEN VOOR GROEP 3 EN 4

In groep 3 leren kinderen lezen en schrijven. Ze leren de werkelijkheid benaderen met taal en gebruiken nog veel fantasie. In de lesideeën voor groep 3 en 4 ligt de nadruk op goed waarnemen, fantasie en het onder woorden brengen van gevoelens.

De eerste twee lessen zijn vooral geschikt voor groep 3, omdat schrijfvaardigheid hier minder van belang is. In 4.1 maak je met de klas een groepsgedicht van nieuwe woorden die geleerd worden in groep 3. In 4.2 gaan kinderen hun fantasie gebruiken en spelen zij met behulp van een dobbelspel en woordkaartjes met taal.

4.3 en 4.4 zijn geschikt voor kinderen die al een beetje kunnen schrijven. In 4.4 wordt aandacht besteed aan belevingen die kinderen hebben bij 'de zee' en leren de kinderen dit verwoorden in een gedicht. In 4.4 koppelen kinderen basisemoties zoals boosheid, vreugde en angst aan kleuren.

4.1 EEN GROEPSGEDICHT BIJ MAAN, ROOS, VIS...

Lesdoel: kinderen kijken op een speelse manier naar nieuw geleerde woorden

Lesduur: 45-60 minuten

Digibordmateriaal: voorbeeld groepsgedicht *Naar de maan* en *Vuur is brand*

Werkbladen: -

Links: -

Overige materialen: digibord (+ materiaal voor Extra tips: potlood en A4 papier, A3 papier en ecoline)

Vorbereiding: zoek voorafgaand aan de les filmpjes, foto's en beelden op die te maken hebben met het woord 'maan'. Zet een gedicht en een verhaal naast elkaar op het digibord.

Kernwoorden: groepsgedicht, spelen met taal, woordenschat, inleven in andermans perspectief, taalbeschouwing, taalverrijking, verbeeldingskracht

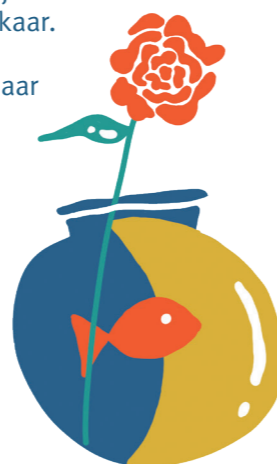
Theorie bij de les: woordenschat en taalverrijking

Wanneer kinderen van groep 2 naar 3 gaan, kunnen de meesten nog niet zelf schrijven of lezen. In de eerste maanden leren ze dit woord voor woord. Woorden als: ik, maan, roos, vis, sok, enzovoort, vormen de leidraad voor het leren schrijven in groep 3. Door met gedichten aandacht te besteden aan deze woorden, gaat de geschreven en gelezen taal meer leven. De woorden krijgen daarmee context, belang en kleur en worden meer dan alleen

Wolken

ik ben boven en jij beneden
ik ben in de wolken, jij in huis.
ik mis jou, jij mist mij.
samen missen wij elkaar.

Sanne de Muynk, 7 jaar

woorden die qua letters geschikt zijn voor een volgende stap in het leerproces. Wat weten de kinderen over het woord? Wat hebben ze hierover te vertellen? Door met kinderen te praten over de woorden werken ze aan de woordenschat en worden combinaties van letters gemakkelijker geautomatiseerd. Ook leren kinderen hun verbeelding gebruiken.

Thema

In deze les maak je samen met de kinderen een groepsgedicht van het woord 'maan'. Dit gedicht schrijf je naar aanleiding van een klassikaal gesprek met de kinderen over de maan. Het woord 'maan' is slechts een voorbeeld. Je kunt een soortgelijke les ook uitvoeren met andere woorden die in groep 3 geleerd worden, zoals 'vis', 'roos' en 'sok'.

Introductie

Vertel dat jullie samen een gedicht gaan schrijven over en bij het woord maan.

Breng een afbeelding of filmpje van een maan op het digibord in beeld en lees onderstaand gedicht voor. Verzin eventueel bewegingen bij het voordragen van het gedicht.

Naar de maan

Honderd kilometer
hier vandaan
is de maan
heel ver hier vandaan

In de avond
is de maan
in de ruimte
in de hemel

De sterren staan
vlakbij de maan
de maan is wit
en grijs en geel

De maan is van kaas
en steen gemaakt
we springen op de maan
heel ver hiervandaan

Groepsgedicht van groep 3,
Nassauschool Groningen

100 kilometer

Bespreken

- Vertel dat het gedicht is gemaakt door een (andere) groep 3.
- De kinderen maken vandaag samen een groepsgedicht over de maan.
- Praat met de kinderen over de maan en noteer tijdens dit gesprek de uitspraken van de kinderen op het digibord. Door te praten over de maan verzamelen jullie mooie regels om een gedicht mee te maken. (Zie ook de Extra tips voor een meer individuele aanpak, waarbij de kinderen zelf kunnen schrijven.)
- Laat tijdens het klassikale gesprek zoveel mogelijk kinderen aan het woord. Kinderen willen zichzelf graag herkennen in het uiteindelijke gedicht. Dit vergroot de betrokkenheid en maakt dat het gedicht nog meer een gedicht van de hele groep is.
- Terwijl de kinderen antwoorden geven op de vragen en uitspraken doen, schrijf je deze in korte zinnen op het bord. Met de volgende voorbeeldvragen kan een gesprek gestart worden. Alle vragen zijn open vragen. Maak hier zelf een selectie uit of vul naar eigen inzicht aan. Spreek de verbeeldingskracht van de kinderen aan.

Voorbeeldvragen:

- Waar ging het gedicht over?
 - Wat weten jullie over de maan? Vertel eens?
 - Waarvan is de maan gemaakt?
 - Welke kleuren heeft de maan?
 - Weet je wat kraters zijn?
 - Hoe kun je op de maan komen?
 - Wat zou je doen op de maan?
 - Woont er iemand op de maan?
 - Hoelang moet je reizen naar de maan?
 - Wat is nog verder dan de maan?
 - Van wie is de maan?
 - Waar is de maan wanneer we hem niet zien?
 - Wat betekent volle maan?
 - Wat voel je bij de maan?
- Sluit het gesprek af door de verschillende zinnen die je hebt opgeschreven, voor te lezen. Vraag de kinderen welke zinnen zij de mooiste vinden. Markeer deze.

Opdracht Groepsgedicht schrijven en de maan tekenen

- 1 Bekijk samen op het digibord een voorbeeld van de vorm van een gedicht en de vorm van een verhaal. Vraag de kinderen of zij een verschil zien in hoe beide teksten eruitzien. Leg uit dat gedichten vaak kortere zinnen hebben. Gedichten rijmen soms, maar dat hoeft niet per se. Leg uit dat het gedicht dat jullie gaan maken van de mooie zinnen niet rijmt, maar toch een gedicht is. Je herkent het gedicht aan de vorm, met veel witregels op het papier.
- 2 Schrijf van de mooie zinnen die gemarkeerd zijn een gedicht. Dit vergt enige creativiteit van jou als leerkracht. Hanteer bij het vormen van het gedicht de volgende regels:
 - maak de zinnen niet te lang
 - breek een zin af waar je wilt
 - herhaal af en toe een regel
 - probeer niet of weinig te rijmen
 - kies de vorm: bijvoorbeeld strofen van vier regels.Probeer de zinnen zo min mogelijk te veranderen, zodat de kinderen zich in het uiteindelijke gedicht blijven herkennen.
- 3 Laat de kinderen ondertussen een tekening maken van of over de maan.

Voordragen

Lees het groepsgedicht voor. Zet het op het digibord, zodat de kinderen kunnen zien hoe hun gedicht er nu uitziet. Lees het daarna nogmaals voor. Door je manier van voorlezen kun je de werking van de woorden en de zinnen in het gedicht beter laten horen. Vooral om het ritme van de zinnen of de klankovereenkomsten goed te laten horen. Het is nodig een gedicht meerdere keren voor te lezen om het goed over te laten komen.

5 LESSEN VOOR GROEP 5 EN 6

Naarmate kinderen ouder worden, kunnen zij zich beter inleven in andermans perspectief. Ook worden abstracte beschrijvingen zoals metaforen begrijpelijk. In de volgende vier lessen leren kinderen het creatieve schrijfproces doorlopen, ze oefenen met abstracte taal en er is ruimte voor verbeelding en het verwoorden van gedachten en ervaringen.

In les 1 oefenen de kinderen met beeldspraak aan de hand van het thema 'groente'. Zintuiglijke ervaringen vormen het uitgangspunt voor een gedicht. In les 2 komen het creatieve schrijfproces en het ophalen van herinneringen aan bod.

Tijdens les 3 luisteren de kinderen naar regengeluiden en maken zij op basis van wat zij horen een gedicht. In deze les is ruimte voor verbeelding, maar ook voor het verwoorden van eigen ervaringen. Tot slot mogen de kinderen in les 4 spelen met bestaande teksten. Ze maken zogeheten 'readymade' gedichten.

5.1 DICTEN IS ALS KOKEN

Lesdoel: kinderen leren hoe ze beeldspraak kunnen gebruiken in gedichten

Lesduur: 60 minuten

Digibordmateriaal: regels voor een vaste dichtvorm

Werkbladen: werkblad *Ingrediënten voor een gedicht*: ingevuld voorbeeld en leeg werkblad (werkblad 7 en 8)

Links: -

Overige materialen: digibord, stukken fruit en groente

Vorbereiding: laat elk kind een stuk fruit of groente meenemen naar de les. Print het werkblad voor elk kind, zet eventueel de regels voor een vaste dichtvorm klaar op het digibord

Kernwoorden: beeldspraak, metaforen, eten, ruiken, proeven, voelen, horen, luisteren, zintuigen

Theorie bij de les: beeldspraak

Sommige gebeurtenissen, gedachten, gevoelens of ervaringen zijn moeilijk uit te drukken in één woord, maar doen je wel sterk denken aan iets anders. Vaak maak je dan een vergelijking om uit te leggen wat je bedoelt. Je benoemt de overeenkomst tussen datgene waar je iets over wilt zeggen en iets wat het gevoel nog preciezer beschrijft. Je voelde je bijvoorbeeld zo blij als een kind of zo zuur als een citroen. Deze uitdrukkingen zijn algemeen bekend. In gedichten kun je de gekste nieuwe vergelijkingen tegenkomen, waardoor je op een

Koeiengedicht

Mijn oom heet Giel
Hij is een broer van papa

Oom Giel heeft

Een
Twee
Drie
Vier
Vijf
Zes
Zeven
Acht
Negen
Tien
Elf
Twaalf
Dertien
Veertien koeien

Hij telt ze elke dag

Ik hou van koeien
Ik hou van kalfjes
Een kalfje heet Gustavo
Ik aai mijn kalfje
Een kalfje heet Sergio
Net als mijn broertje

Koeien eten stro en brokjes
En soms een vlieg

Gustavo Offermans, 9 jaar

hele andere manier naar de wereld leert kijken. Ook begrijp je door het lezen van vergelijkingen in gedichten andermans gevoelens of gedachten vaak beter.

Een vergelijking is een voorbeeld van beeldspraak. Dit houdt in dat het om figuurlijke taal gaat. Iemand is niet echt zo zuur als een citroen. Een andere vorm van beeldspraak is een metafoor. Een metafoor is abstracter dan een vergelijking. Bij een metafoor moet je zelf het verband tussen twee dingen zien (zie meer uitleg over vergelijkingen en metaforen in 2.1 en 2.3). Voor kinderen kan het verzinnen van metaforen ingewikkeld zijn. In deze les wordt daarom eerst geoefend met het maken van vergelijkingen. Zintuiglijke ervaringen zijn erg geschikt voor het maken van een vergelijking. Iets klinkt, ruikt, smaakt of ziet eruit als... Voor het maken van een gedicht met vergelijkingen is het daarom belangrijk dat je je zintuigen gebruikt.

Thema

Wanneer we eten, maken we gebruik van verschillende zintuigen. We kijken, ruiken, proeven en voelen. Deze zintuiglijke ervaringen kunnen we koppelen aan andere ervaringen of herinneringen. Misschien doet een bepaalde geur wel denken aan thuis of associeer je een bepaalde smaak met een gevoel. Door van verschillende soorten eten de zintuiglijke ervaringen te bespreken, krijgen kinderen verschillende geuren, smaken, geluiden of beelden in hun hoofd. Hiermee kunnen zij een gedicht schrijven met vergelijkingen. Een gedicht schrijven lijkt een beetje op koken. Je moet de lekkerste woorden bij elkaar gooien om een heerlijke soep van woorden te maken!

Introductie

Lees onderstaand gedicht voor aan de klas.

Groente

Groente, groente, o wat goor
Ik proef de smaak als ik het hoor
Het is echt waar
Als ik het moet eten vind ik dat naar
Dan neem ik altijd maar
een heel klein beetje
Dan eet ik te weinig, dat weet je
Ja, ik heb liever een snack
Dan groente in mijn bek

Anne ter Harmsel,
10 jaar, groep 7

Bespreken

- Begin naar aanleiding van het gedicht een gesprek over eten. Stel open vragen als:
 - Wat voor eten ruikt lekker? Waarom ruikt dat lekker?
 - Wat voor eten ruikt niet lekker? Waarom ruikt dat niet lekker?
 - Hoe kan eten smaken?
 - Wat voor eten ziet er mooi uit? Waarom?
 - Wat voor soort eten is typisch Nederlands?

- Wat voor eten is typisch voor andere landen of culturen?
 - Welke geuren, smaken of kleuren van dat eten doen je daaraan denken?
 - Kun je een vergelijking maken tussen iets dat een bepaalde smaak heeft (bijvoorbeeld zuur) en iets dat hetzelfde gevoel oproept? Wie of wat is net zo zuur als een citroen? Of wat roept hetzelfde zure gevoel op? Wie of wat is zoet of pittig?
 - Welke kleuren passen bij welke smaken en geuren?
 - Welk gevoel past bij welke smaak of geur?
- Vertel de kinderen dat zij nu eigenlijk de basis van het dichten hebben geleerd. Dichters vergelijken bijvoorbeeld hun gedachten of gevoelens met geuren, kleuren, smaken of geluiden en vangen dat in woorden.

Instructie

Beeldspraak: vergelijkingen

- Sommige vergelijkingen zijn vaste uitspraken of gezegden geworden. Vrijwel iedereen kent ze en gebruikt ze. Vraag of de kinderen ook een aantal gezegden kennen of laat hen er een aantal opzoeken. Voorbeelden zijn:
 - groeien als kool
 - zo koppig als een ezel
 - een hart van goud
 - een boom van een kerel
- Vraag aan de kinderen waarom mensen deze gezegden gebruiken. Leg uit dat deze gezegden een beeld oproepen en duidelijker kunnen maken hoe iemand zich voelt, gedraagt of hoe iets gaat. Vertel dat een vergelijking daarom ook wel beeldspraak genoemd wordt.
- Vertel de kinderen dat zij een gedicht gaan schrijven over eten en hierbij gaan oefenen met vergelijkingen. Het schrijven van een gedicht kun je weer vergelijken met een andere bezigheid, namelijk koken. Een gedicht schrijven is zoals koken, want:
 - je moet de juiste ingrediënten verzamelen,
 - je moet een beetje op je gevoel afgaan, en
 - je mag zelf bepalen hoe je de beste smaak of het beste gedicht krijgt.

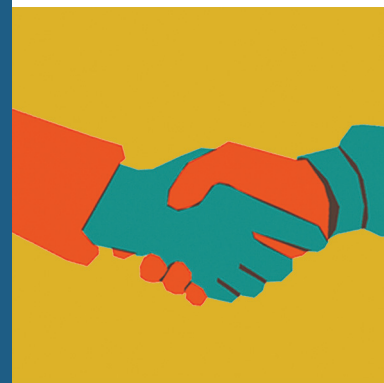
Opdracht Brainstormen voor het schrijven van een gedicht

- Deel de kinderen in groepjes in en laat hen de stukken groente en fruit op tafel leggen.
- Deel het werkblad uit. Leg uit dat de kinderen het werkblad gaan invullen aan de hand van de stukken groente en fruit die in hun groepje op tafel liggen. De laatste kolom op het werkblad is een extra kolom voor de gevorderde leerling. Deze hoeft dus niet per se ingevuld te worden.
- Geef een voorbeeld van antwoorden die de kinderen kunnen invullen op het werkblad. In de tabel in werkblad 7 is een aantal voorbeelden gegeven. Probeer voor het voorbeeld een stuk groente of fruit te kiezen dat niet bij de kinderen op tafel ligt.

Taalvaardigheid is van groot belang, daar twijfelt niemand aan. Scholen besteden er veel aandacht aan. Poëzieonderwijs draagt bij aan taalontwikkeling en de (zelf)reflectie van kinderen, maar poëzie doet nog veel meer. Door het lezen van poëzie krijg je een kijkje in andermans hoofd. Daardoor krijg je meer begrip voor andere ideeën. Je wereld wordt groter, je leert anders kijken.

Deze doorlopende leerlijn poëzie stelt scholen en leerkrachten in staat poëzielessen structureel in hun lesprogramma op te nemen.

De auteurs zijn praktijkdeskundigen op het gebied van poëzie en onderwijs en soms ook zelf dichter. Ze kennen het onderwijs goed en weten wat daar wel en niet werkt. Deze gids is een receptenboek, een bladerboek, een ideeënboek.

POËZIE
PALEIS

ISBN 978-90-79974-17-7

9 789079 974177 >

